



حکومت هخامنشیان

مفهوم قانون در عصر هخامنشی

نویسنده: شمشاد امیری خراسانی
انتشار: ۲۸ خرداد ۱۳۹۱ / ۴۰ دقیقه مطالعه



چکیده مقاله

مفهوم قانون در عصر هخامنشی (داته) اصطلاح ایرانی باستان برای «قانون» است هم در متون اوستایی و هم در سنگ نبشته‌های شاهانه‌ی هخامنشی گواهی گردیده است. این اصطلاح ایرانی باستان به زبان‌های برخی از اقوام و مردمان مجاور، در طی دوره‌ی هخامنشی و دوران آینده، راه یافته بود پارسی باستان در سنگ‌نبشته‌های شاهانه‌ی هخامنشی، در مفهومی دوگانه به کار برده می‌شود. در متون داریوش یکم (۴۸۶-۵۲۲ پ.م.)، همه‌ی اشاره‌ها متوجه به قانون شاهانه، که به واسطه‌ی فرمان وی در امپراتوری برقرار و تأمین گردیده بود. با وجود این



مفهوم قانون در عصر هخامنشی

(**داته**) اصطلاح ایرانی باستان برای «قانون» است هم در متون اوستایی و هم در سنگ نبشته‌های شاهانه‌ی هخامنشی گواهی گردیده است. این اصطلاح ایرانی باستان به زبان‌های برخی از اقوام و مردمان مجاور، در طی دوره‌ی هخامنشی و دوران آینده، راه یافته بود

پارسی باستان در سنگ نبشته‌های شاهانه‌ی هخامنشی، در مفهومی دوگانه به کار برده می‌شود. در متون داریوش یکم (۴۸۶-۵۲۲ پ.م.)، همه‌ی اشاره‌ها متوجه به قانون شاه‌اند، که به واسطه‌ی فرمان وی در امپراتوری برقرار و تأمین گردیده بود.

با وجود این، در دو مورد در سنگ نبشته‌ی معروف به خشیارشا، از (**قانون اهوره مزدا**) یاد می‌شود ("از قانونی که اهوره مزدا مقرر داشته اطاعت کن"؛ مردی که از این قانون اطاعت می‌کند "در زندگی شادمان و در هنگام مرگ رستگار می‌شود"). بدین ترتیب، ظاهراً قانون الهی نه تنها در پیوند با فرمان‌روایی در زمین، بلکه برای کسب سعادت در آخرت نیز به اجرا گذاشته می‌شد.

...

هر این دو معنی، یعنی «قانون شاه» و «قانون الاهی»، در جای دیگر نیز تکرار شده است. در فرمان شاهانه‌ی اردشیر یکم (۲۵-۴۶۵ پ.م.)، نقل شده در کتاب هفتم عزرا، «قانون (data / داطا) خدای شما (یعنی یهوه)» و «قانون شاه» در کنار هم یاد شده‌اند. دیگر شواهد موجود در عهد عتیق نیز این معنای دوگانه را تأیید می‌کند؛ در این پیوند، اشاره به عبارت «قانون معروف و تغییر ناپذیر پارس‌ها و مادها» (در: کتاب دانیال ۶/۹، ۱۳، ۱۶؛ استر ۱/۱۹) بسنده است.

شگفت آور نیست که عبارت «قانون / فرمان شاه» در بابل نیز، اما صرفاً از زمان شهریارِ داریوش یکم، گواهی می‌گردد. عبارت یاد شده در برخی متون، اما در معناهایی به آشکارا متفاوت، دیده و یافته می‌شود. از یک سو، تحویل جو و محصولات دیگر و پرداخت بدهی در پیوند با این موضوع مطرح است، در صورتی که در دیگر موارد (مانند سند ثبت فروش یک برده)، در این باره، اشاراتی وجود دارند به دادرسی‌هایی در نزد یک قاضی که رفتار و رأی‌اش را قانون هدایت و تنظیم می‌کرد. بدین ترتیب، آشکار است که این قانون را به تازگی، هخامنشیان، به احتمال بیش‌تر داریوش، در بابل اعمال و تکلیف کرده بودند.

این مفهوم از قانون، به واسطه‌ی اصلاحات حقوقی داریوش کبیر یا، اگر محتاطانه‌تر بیان کرد، با ابداع و معمول‌سازی یک شکل ویژه‌ی قانون پارسی از جانب وی، که از همین رو بسیاری از مردمان امپراتوری اصطلاح پارسی باستان data را وام گرفتند، در زمینه‌های معناشناختی، به آشکارا فراسوی برداشت‌های بومی یهودی، میان‌رودانی و دیگر تصورات موجود از «قانون»، بسط و توسعه یافت. از این گذشته، تردیدی نیست که این تحولات جدید در نظام‌های حقوقی و قضایی، مبتنی بر احکام شاهانه، که نیرو و نفوذ قانون را داشت، بودند. ت. کایلر یانگ (Cambridge Ancient History2, IV, p. 95) به درستی عبارتی از سنگ‌نبشته‌ی بیستون (DB 1.23-24) را مورد ملاحظه قرار داده بود که در آن گویا داریوش قانون‌اش را با فرمان‌اش برابر دانسته است: «به خواست اهوره مزدا این کشورها از قانون من اطاعت کردند؛ آن چه به ایشان گفتم، آن گونه کردند».

در سندی منحصر به فرد از دوازدهمین سال پادشاهی داریوش کبیر، اشاره‌ای وجود دارد به مأموری بلندپایه، sha muhhi datu، «متصدی قانون»، و در آن، لقب دادور نیز گواهی گردیده است.

تنها گواهی مستقل اصطلاح datam پارسی باستان در متون ایلامی، در الواح تخت جمشید (PF 1980.31) موجود است که در آن اصطلاح «قانونی پیشین» دیده و یافته می‌شود که احتمالاً به گونه‌ای تعریفی مقرر شده و قطعاً نه به یک قانون اشاره دارد.

کاربرد اصطلاح اوستایی data- تا اندازه‌ای با کاربرد و تداول دوگانه‌ی هخامنشی آن مطابق است. در متون اوستایی، از یک سو، اشاره به «قوانین اهوره مزدا» (مانند: یسنه‌ی ۴۶/۱۵، ۲۱/۱) وجود دارد؛ و به «قانون دینی زرتشت»، که غالباً با «قانون روی گردانی از دیوها» درآمیخته نمی‌شود. از سوی دیگر، موارد این جهانی و کم‌مایه‌ی - data نیز کم‌یاب نیستند، از جمله در یشت ۱۰/۸۴، که در آن به تهی‌دستی که «از حقوق خویش بی‌بهره است» اشاره می‌گردد.

ارجاع به این مقاله

شمشاد امیری خراسانی، «مفهوم قانون در عصر هخامنشی»، پارسیان دژ، ۱۳۹۱.

خواندن مقاله و پیوست‌های آن در وبسایت پارسیان دژ

نشانی ثابت این نسخه:

<https://www.parsiandej.ir/articles/1169/pdf/مفهوم-قانون-در-عصر-هخامنشی.pdf>

آخرین ویرایش مقاله: ۱۴ آبان ۱۳۹۹